

**TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA OTA-ONA VA MAKTAB
HAMKORLIGINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-PEDAGOGIK
JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

KOSIMOVA SAODAT TO'XTASHOVNA
STUDENT DISCIPLINE AND SAFETY MANAGER
JALALIDDIN INTERNATIONAL SCHOOL

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lim sifatini oshirishning muhim tashkiliy-pedagogik omillaridan biri sifatida ota-ona va maktab hamkorligini samarali boshqarish masalasi ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Ota-onalarning ta'lim jarayonidagi ishtirokini an'anaviy ota-onalar yig'ilishlari, o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichlari haqida axborot berish yoki muammoli vaziyatlarda maktab bilan aloqa qilish kabi epizodik shakllar bilan chegaralash zamonaviy ta'lim boshqaruvi talablariga to'liq javob bermasligi asoslanadi. Hamkorlikning maqsadli, kommunikativ, diagnostik, koordinatsion, monitoring va qayta aloqa mexanizmlarini yagona boshqaruv tizimiga integratsiyalash orqali ota-onani ta'lim jarayonining passiv kuzatuvchisidan faol pedagogik hamkor subyektiga aylantirish imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so'zlar: ta'lim sifati, ota-ona va maktab hamkorligi, tashkiliy-pedagogik mexanizm, pedagogik hamkorlik, ota-onalar ishtiroki, ta'lim boshqaruvi, pedagogik kommunikatsiya, monitoring, qayta aloqa, pedagogik sheriklik, o'quvchi rivojlanishi, ijtimoiy hamkorlik.

Kirish. Bugungi globallashtirish, raqamlashtirish va ta'lim mazmunining transformatsiyalashuvi sharoitida ta'lim sifatini ta'minlash masalasi faqatgina o'qituvchi kasbiy faoliyati yoki maktabning ichki boshqaruv jarayonlari bilan chegaralanmay, o'quvchini o'rab turgan ijtimoiy-pedagogik muhitning barcha subyektlari o'rtasidagi hamkorlikning sifatiga bevosita bog'liq bo'lgan

murakkab tizimli hodisa sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur tizimda oila va maktab bolaning intellektual, ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy-emotsional hamda kommunikativ rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy institutlar hisoblanadi. Shu sababli ta'lim sifatini oshirish strategiyasida ota-ona va maktab munosabatlarini oddiy axborot almashinuvi darajasidan maqsadli, tizimli va boshqariladigan pedagogik hamkorlik darajasiga olib chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik muammolardan biridir.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ota-onalarning ta'lim jarayonidagi ishtiroki o'quvchining akademik natijalari, motivatsiyasi, maktabga munosabati va ijtimoiy rivojlanishi bilan bog'liq muhim omil sifatida qaralmoqda. Xususan, U. Jeyns tomonidan 41 ta tadqiqot asosida amalga oshirilgan meta-tahlilda ota-onalar ishtiroki bilan boshlang'ich sinf o'quvchilarining akademik yutuqlari o'rtasida sezilarli ijobiy bog'liqlik aniqlangan [2, 237–269]. Mazkur ilmiy xulosa ota-onalar bilan hamkorlikni maktab faoliyatining ikkilamchi yoki yordamchi yo'nalishi sifatida emas, balki o'quv natijalarini shakllantiruvchi pedagogik resurslardan biri sifatida ko'rish zarurligini ko'rsatadi.

Biroq muammoning mohiyati faqat ota-onalarning ta'lim jarayonida "ishtirok etishi" bilan belgilanmaydi. Asosiy masala — ushbu ishtirokning qanday mazmun, shakl, mexanizm va boshqaruv tamoyillari asosida tashkil etilishidadir. Amaliyotda ota-onalar bilan aloqa ko'pincha o'quvchining bahosi, davomat holati, intizomi yoki muammoli xatti-harakatlari yuzasidan maktab tomonidan tashabbus ko'rsatiladigan bir tomonlama kommunikatsiya bilan cheklanib qolishi mumkin. E.V. Ryabova ham zamonaviy maktab va oila o'rtasidagi aloqaning ayrim holatlarda o'quvchining o'zlashtirishi va xulq-atvoriga doir masalalar bilan chegaralanib qolayotganini qayd etadi; bunday yondashuv esa maktab va oilaning ta'limiy maqsadlarini uyg'unlashtirish uchun yetarli emasligini ko'rsatadi [1, 86–87].

Shu nuqtayi nazardan qaralganda, tadqiq etilayotgan muammoning birinchi va fundamental jihati ota-ona va maktab hamkorligining epizodik xarakterga ega bo'lishi bilan bog'liq. Agar ota-ona maktab bilan faqat yig'ilish vaqtida, bolaning baholari pasayganda yoki muayyan muammo yuzaga kelganda aloqaga kirishsa, bunday munosabatni to'laqonli pedagogik hamkorlik sifatida baholash qiyin. Chunki pedagogik hamkorlikning mohiyati muammoni yuzaga kelgandan keyin bartaraf etish emas, balki o'quvchining rivojlanish ehtiyojlarini oldindan aniqlash, umumiy maqsadlarni belgilash, mas'uliyatni taqsimlash va natijalarni muntazam baholab borishdan iborat. Demak, muammoning yechimi ota-onalar bilan ishlashni "tadbir" yoki "yig'ilish" formatidan chiqarib, uni maktabning strategik boshqaruv tizimiga integratsiyalashdan boshlanishi lozim.

K. V. Guver-Dempsi va H. M. Sandler ota-onalarning ta'lim jarayoniga jalb etilishini tushuntiruvchi konseptual yondashuvda ota-onaning o'z pedagogik rolini qanday anglashi, o'zining farzandi ta'limiga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga bo'lgan ishonchi hamda maktab tomonidan beriladigan taklif va imkoniyatlar muhim omillar ekanini ko'rsatadi [3, 3–42]. Ushbu konsepsiyaning ilmiy ahamiyati shundaki, ota-onalarning faolligini faqat ularning shaxsiy xohishi bilan izohlash yetarli emas; maktabning o'zi ham ota-onani hamkorlikka chorlaydigan, uning fikrini qadrlaydigan va pedagogik tashabbusini qo'llab-quvvatlaydigan institutsional muhitni yaratishi kerak. Demak, ota-onalarning passivligi mavjud bo'lsa, uni faqat ota-onalarning mas'uliyatsizligi bilan izohlash metodologik jihatdan biryoqlama yondashuv bo'ladi. Bunda maktabning kommunikativ va boshqaruv amaliyoti ham diagnostik tahlil qilinishi zarur.

Maktab va oila hamkorligini boshqarishning ikkinchi muammoli jihati kommunikatsiyaning mazmuniy va institutsional jihatdan yetarli darajada tizimlashtirilmaganligidir. Oddiy axborot berish, telefon orqali xabar qilish yoki ota-onalar guruhiga ma'lumot yuborish hali pedagogik hamkorlikning

to'laqonli mexanizmini anglatmaydi. Samarali kommunikatsiya o'zaro fikr almashish, muammolarni birgalikda tahlil qilish, pedagogik maqsadlarni muvofiqlashtirish, individual ehtiyojlarni aniqlash va qaror qabul qilish jarayonida ota-onaning fikrini hisobga olishni nazarda tutadi. K. A. Lyubitskaya ota-onalarning ta'limiy jarayondagi ishtiroki zamonaviy sharoitda murakkablashayotganini hamda ota-ona va maktab kommunikatsiyasini yangi nazariy asoslarda qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi [4, 64–72].

Mazkur muammoning yechimi sifatida maktabda ikki tomonlama kommunikativ boshqaruv modelini joriy etish maqsadga muvofiq. Bunday modelda maktab nafaqat ota-onaga ma'lumot yetkazadi, balki ota-onaning fikri, taklifi, ehtiyoji va farzandi rivojlanishiga oid kuzatuvlarini ham pedagogik qarorlar uchun muhim axborot manbai sifatida qabul qiladi. Buning uchun muntazam individual konsultatsiyalar, ota-onalar uchun pedagogik seminarlar, elektron qayta aloqa vositalari, o'quvchi rivojlanishining individual monitoringi, ota-onalar bilan birgalikdagi loyihalar va muayyan pedagogik muammolar bo'yicha hamkorlikdagi muhokamalar tizimini shakllantirish mumkin. Bunday yondashuvda kommunikatsiya maqsad emas, balki o'quvchi rivojlanishini boshqarishga xizmat qiluvchi vositaga aylanadi.

Ota-onalar ishtirokining mazmuni ham bir xil emas. Z. E. Dorofeyeva va P. M. Kozyreva zamonaviy ota-onalarning bolalar bilan bog'liq amaliyotlarda ishtirokini dars tayyorlash, ota-onalar yig'ilishida qatnashish, qo'shimcha mashg'ulotlar, ijodiy faoliyat va tarbiya masalalari bo'yicha axborot izlash kabi turli faoliyatlar majmui sifatida o'rganadilar [5, 115–131]. Bu yondashuvdan kelib chiqadigan muhim ilmiy xulosa shundan iboratki, ota-onalar ishtirokini faqat maktab hududidagi faoliyat bilan o'lchash mumkin emas. Ota-onaning uy sharoitida yaratadigan pedagogik muhiti, farzandining mustaqil ta'limini qo'llab-quvvatlashi, o'qishga bo'lgan munosabatini

shakllantirishi va o'qituvchi bilan muntazam fikr almashishi ham hamkorlikning tarkibiy qismlaridir. Shuning uchun maktab ota-onalar faoliyatini faqat “maktabga kelish chastotasi” orqali emas, balki o'quvchi rivojiga qo'shilayotgan real pedagogik hissassi orqali baholashi lozim.

Ta'lim sifatini oshirishda ota-ona va maktab hamkorligini boshqarishning yana bir muhim muammosi — mas'uliyatning chegaralari aniq belgilanmaganligidir. Ayrim holatlarda maktab o'quvchining ta'limiy va tarbiyaviy natijalari uchun ota-onadan yuqori darajadagi mas'uliyat kutadi, ota-ona esa, aksincha, ta'lim va tarbiya jarayonining asosiy javobgarligini maktab zimmasiga yuklashi mumkin. Bunday qarama-qarshi kutishlar hamkorlikni emas, o'zaro e'tirozlarni kuchaytiradi. Shu bois tashkiliy-pedagogik mexanizmning markazida umumiy, ammo differensial mas'uliyat tamoyili turishi lozim: maktab ta'lim mazmuni, pedagogik metodlar, professional diagnostika va ta'lim jarayonini tashkil etish uchun; ota-ona esa oilaviy tarbiya muhiti, bolaning ta'limga munosabati, uy sharoitidagi qo'llab-quvvatlash va maktab bilan konstruktiv aloqani ta'minlash uchun mas'ul bo'ladi. O'quvchi esa ushbu tizimning markaziy subyekti sifatida o'z ta'limiy faoliyati uchun bosqichma-bosqich shaxsiy mas'uliyatni egallab boradi.

Bu jarayonda hamkorlikni boshqarishning diagnostik mexanizmi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar bilan ishlash umumiy va bir xil shaklda tashkil etilmasligi kerak, chunki oilalarning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy, kommunikativ va pedagogik imkoniyatlari bir-biridan farq qiladi. Demak, “barcha ota-onalar uchun bir xil tadbir” tamoyilidan “ehtiyojga asoslangan differensial hamkorlik” tamoyiliga o'tish zarur. Buning uchun ota-onalarning hamkorlikka ehtiyoji, kommunikativ imkoniyatlari, farzandining ta'limidagi qiyinchiliklar, uy sharoitidagi qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari va maktabdan kutayotgan pedagogik yordamlarini muntazam o'rganish mumkin.

Ta'lim sifati nuqtayi nazaridan bunday diagnostikaning qiymati shundaki, u maktab rahbariyati va pedagoglarga muammoning tashqi

belgilaridan uning ichki sabablariga o'tish imkonini beradi. Masalan, o'quvchining o'zlashtirish darajasi pasaygan bo'lsa, muammoni faqat "ota-ona nazorati yetarli emas" degan xulosaga keltirish ilmiy jihatdan yetarli emas. Buning ortida o'quvchining motivatsiyasi, o'qish strategiyasining shakllanmaganligi, oiladagi vaqt taqsimoti, kommunikativ muhit, o'qituvchi bilan munosabat yoki individual pedagogik ehtiyojlar yotishi mumkin. Shuning uchun zamonaviy boshqaruvda ota-ona va maktab hamkorligi ma'lumotlarga asoslangan diagnostik boshqaruv tamoyiliga tayanishi lozim.

Mazkur tizimda monitoring va qayta aloqa mexanizmi ham alohida o'rin tutadi. Hamkorlikning samaradorligini faqat o'tkazilgan yig'ilishlar yoki tashkil etilgan tadbirlar soni bilan baholash ilmiy jihatdan noto'g'ri mezon hisoblanadi. Asosiy ko'rsatkichlar o'quvchining rivojlanish dinamikasi, davomat, ta'limiy motivatsiya, akademik natijalar, maktabga munosabat, ota-ona bilan kommunikatsiyaning muntazamligi, pedagogik muammolarning oldini olish darajasi va tomonlarning hamkorlikdan qoniqishi kabi indikatorlar bilan bog'lanishi kerak. E. V. Ryabovanning tadqiqotida ham oila va ta'lim tashkiloti o'rtasidagi hamkorlik o'quvchining rivojlanishi, motivatsiyasi va ta'lim natijalari bilan bog'liq yaxlit pedagogik muhit sifatida talqin qilinadi [1, 86–87; 100–101].

Shu asosda ota-ona va maktab hamkorligini boshqarishning takomillashtirilgan tashkiliy-pedagogik jarayonini quyidagi mantiqiy ketma-ketlik asosida qurish mumkin: diagnostika → maqsadni belgilash → rejalashtirish → hamkorlikni tashkil etish → amalga oshirish → monitoring → qayta aloqa → korreksiya. Ushbu ketma-ketlikning ilmiy qiymati shundaki, hamkorlik tasodifiy tadbirlar yig'indisi sifatida emas, balki uzluksiz boshqaruv sikli sifatida qaraladi. Birinchi bosqichda oilaning va o'quvchining ehtiyojlari aniqlanadi; ikkinchi bosqichda umumiy pedagogik maqsadlar belgilanadi; uchinchi bosqichda ota-ona, o'qituvchi va maktab ma'muriyatining vazifalari taqsimlanadi; keyingi bosqichda belgilangan

faoliyat amalga oshiriladi; monitoring orqali natijalar o'lchanadi; qayta aloqa asosida mavjud kamchiliklar aniqlanib, keyingi pedagogik harakatlar korreksiyalanadi.

Bunday mexanizmning yana bir muhim jihati raqamli pedagogik kommunikatsiya imkoniyatlaridan oqilona foydalanishdir. Zamonaviy maktabda ota-onalar bilan aloqa faqat an'anaviy yig'ilishlar orqali emas, balki elektron kundaliklar, raqamli ta'lim platformalari, onlayn maslahatlar, videokonferensiyalar, individual elektron hisobotlar va masofaviy pedagogik konsultatsiyalar orqali ham tashkil etilishi mumkin. Biroq raqamli vosita hamkorlikning o'zi emas, balki uning texnologik infratuzilmasidir. Agar elektron aloqa faqat "baholarni yuborish" bilan chegaralansa, u an'anaviy bir tomonlama kommunikatsiyaning raqamli ko'rinishiga aylanib qoladi. Shu sababli raqamli platformalarning asosiy vazifasi axborot uzatish bilan bir qatorda muloqot, maslahat, monitoring, fikr almashish va individual pedagogik qo'llab-quvvatlashni ta'minlashdan iborat bo'lishi kerak.

Ota-ona va maktab hamkorligini takomillashtirishda pedagogning kommunikativ va boshqaruv kompetensiyasi ham hal qiluvchi omillardan biridir. Chunki ota-ona bilan ishlash o'qituvchidan faqat fan bo'yicha bilim emas, balki tinglash, muammoni konstruktiv ifodalash, konfliktni pedagogik yo'l bilan boshqarish, ota-onaning pozitsiyasini tushunish, murosaga kelish, individual yondashuv va pedagogik maslahat berish ko'nikmalarini talab qiladi. S. Koviene tadqiqotida ota-onalar bilan muvaffaqiyatli hamkorlik uchun pedagogik savodxonlik, kommunikativ kompetensiya, sabr-toqat, o'ziga ishonch va turli qarashdagi ota-onalar bilan muloqot qila olish kabi kompetensiyalar muhimligi ko'rsatilgan. Demak, ota-ona bilan hamkorlikni takomillashtirish faqat ota-onalarga qo'yiladigan talablarni kuchaytirish orqali emas, balki pedagoglarning ham hamkorlikni boshqarish kompetensiyasini rivojlantirish orqali amalga oshirilishi lozim.

Shuningdek, maktab va oila hamkorligining samaradorligi ishonch va tenglik tamoyillariga bog'liq. Ota-onani faqat muammo yuzaga kelganda chaqirish, u bilan asosan tanbeh yoki talab ohangida muloqot qilish hamkorlik muhitini zaiflashtiradi. Aksincha, o'quvchining ijobiy natijalarini ham ota-ona bilan baham ko'rish, uning fikrini eshitish, qarorlarni tushuntirish va pedagogik mas'uliyatni birgalikda belgilash ishonch kapitalini shakllantiradi. Oila va maktab hamkorligi bo'yicha tadqiqotlarda ham o'zaro ishonch, hamkorlik sifati va ota-onalarning ta'limiy qarorlardagi ishtiroki muhim omillar sifatida ko'rsatilgan.

Shunday qilib, tadqiq etilayotgan muammoning markazida aslida ota-onalarni maktabga "ko'proq jalb qilish" emas, balki ota-onalar ishtirokining pedagogik sifatini o'zgartirish masalasi turadi. Miqdoriy ko'rsatkich — nechta ota-ona yig'ilishga keldi, nechta ota-ona tadbirda qatnashdi — o'z-o'zidan ta'lim sifatini oshirmaydi. Sifat ko'rsatkichi esa ota-onaning o'quvchi rivojlanishiga qanchalik ongli, muntazam va pedagogik jihatdan maqsadli hissa qo'shayotganida namoyon bo'ladi. Shu sababli maktab rahbariyatining vazifasi ota-onalar ishtirokining tashqi ko'rinishlarini ko'paytirish emas, balki uni o'quvchi rivojlanishining real ehtiyojlari bilan bog'lashdan iborat bo'lishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim sifatini oshirishda ota-ona va maktab hamkorligini takomillashtirishning asosiy sharti hamkorlikni an'anaviy tashkiliy tadbirlar majmuasidan yaxlit tashkiliy-pedagogik boshqaruv tizimiga aylantirishdir. Buning uchun ota-onalar bilan ishlashning maqsadi va vazifalarini aniq belgilash, individual pedagogik diagnostikani yo'lga qo'yish, ikki tomonlama kommunikatsiyani ta'minlash, mas'uliyatni differensial taqsimlash, ota-onalarning pedagogik kompetensiyasini oshirish, raqamli aloqa vositalaridan maqsadli foydalanish, o'quvchi rivojlanishini muntazam monitoring qilish va natijalar asosida hamkorlik strategiyasini korrektsiyalash zarur. Eng muhimi, ota-onani maktab tomonidan boshqariladigan tashqi

ishtirokchi sifatida emas, balki o‘quvchi ta’lim-tarbiyasining teng huquqli va mas’uliyatli pedagogik hamkori sifatida e’tirof etish mazkur mexanizmning metodologik asosini tashkil etadi. Bunday yondashuvgina maktab, oila va o‘quvchi manfaatlarini yagona pedagogik maqsad atrofida birlashtirib, ta’lim sifatini barqaror takomillashtirish uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy-pedagogik muhitni shakllantirish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Ryabova E.V. Взаимодействие семьи и образовательной организации в контексте современного образования // *Управление образованием: теория и практика / Education Management Review*. 2025. Т. 15. № 5-1. С. 86–101.
- [2] Jeynes W.H. A Meta-Analysis of the Relation of Parental Involvement to Urban Elementary School Student Academic Achievement // *Urban Education*. 2005. Vol. 40. № 3. P. 237–269.
- [3] Hoover-Dempsey K.V., Sandler H.M. Why Do Parents Become Involved in Their Children’s Education? // *Review of Educational Research*. 1997. Vol. 67. № 1. P. 3–42.
- [4] Любичкая К.А. Родительская вовлеченность в формирование образовательного пространства детей // *Педагогика*. 2019. № 8. С. 64–72.
- [5] Дорофеева З.Е., Козырева П.М. Вовлеченность современных родителей в практики, связанные с детьми // *Вестник Института социологии*. 2024. Т. 15. № 2. С. 115–131.
- [6] Epstein J.L. School, Family, and Community Partnerships in Teachers’ Professional Work // *Journal of Education for Teaching: International Research and Pedagogy*. 2018. Vol. 44. № 3. P. 397–406.
- [7] Henderson A.T., Mapp K.L. *A New Wave of Evidence: The Impact of School, Family, and Community Connections on Student Achievement*. Annual Synthesis, 2002. Austin, TX: Southwest Educational Development Laboratory, 2002. P. 1–234.

[8] Сабирова С.С. Сущность и специфика родительской вовлеченности в современной образовательной организации // *Педагогическое образование и наука*. 2023. № 2. С. 20–23.

[9] Пигуль Г.И. *Взаимодействие семьи и образовательной организации: слагаемые успеха*: методическое пособие. Хабаровск: Хабаровский краевой институт развития образования, 2021. 82 с.

[10] Поливанова К.Н. и др. *Образование за стенами школы: как родители проектируют образовательное пространство детей*: монография. М.: ИД НИУ ВШЭ, 2020. 381 с.